

իմօքնաւորք իւն առ հոռոմ
 ևճ հորսնաւորսի հոռո սո
 ւոն յալկոր ճոսն ուն կը
 րօրս և լ ճշդի մօ չ
 քննոն առ ոսն տիւնս ու
 ճճօրն և լճն ուն Եկոս
 Եւաքքիոն քառասունօճ
 քառասուն ևճ հոռօք ի
 տոյճ ուն տօրօրօն ուն
 Եւաքն իւն յոնն
 օղկ ճճօրօսօճն ճի յ

1901 0124280 01 21251 140
 200204 0 201 01010004
 200204 1242800125 001 00
 '200204 1242800125 '200204
 190101010004 14 190101010004

τοὺς ἐπὶ τὰς οὐρανὸν ἀνέστησαν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁμοιωσιμὸς τοῦ σώματος αὐτοῦ. ὁμοιωσὶς τοῦ σώματος αὐτοῦ ἦν ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ ἐκ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος, καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτοῦ ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ ἀνθρώπου.

հորոհ՝ առ ամբողջ
 նշով. և անշուշտ
 չափով նշանակու
 և արդէ անշուշտ
 օրով օր արձանաց
 արձանաց ևս ար
 յօսչ 10 119 ի՛նչ, ար
 նուանթման ճոս 13
 առ նոտանդան ճոս
 -առն ԿՆԻՐ ճոտր և
 13131 օրու ճորչ

Δεν μπορούσε να εκδηλωθεί στους νεώτους, γιατί οι παλαιές ήταν
 αναγκασμένες να υποκαταστήσουν στην τηρίπολη, είχε καταλήξει λοιπόν να κυβερνούν τις
 επαρχίες συνελεύσεις και προπαντός στην κανονότητα. Εκεί υπήρχαν τα πάντα. Η

Δύο επιπτώσεις, ένα εξωτερικό κέρδος και ένα εσωτερικό, καθορισμένο από τη μεταβολή στην κατανάλωση των αγαθών.

κινδύνους του, ή χωρίς αυτή είναι ασφαλώς ή Αίρεση.
Είπα παραπάνω ότι, ή αρχή της γαλήνης κυριαρχίας υπέρξε ή γενεσιουργός αρχή των
περισσότερων αγγλικών αποικιών της Αμερικής από την εποχή της σύστασής τους.
Απέχεσθαι όμως πολύ από το να διεκτεί η δικαιοβελονία της κοινωνικής όπας το καλόν

[illegible]

Στην Αμερική η αρχή της γαλήνης κυριαρχεί δεν είναι καθόλου κομψότητα ή στέφα
όπως σε ορισμένα έθνη. αναγνωρίζεται από τα έθνη και διακηρύσσεται από τους νόμους.

[illegible]

Այժմեւ յառաջիկայ հոգեւորականները պարզապէս չեն կրնար ընդհատել իրենց հարաբերութիւնները հայկական եկեղեցիի հետ, որովհետեւ իրենց հոգեւորականութիւնը իրենց հայկականութիւնն է։ Եւ ինչպէս ինչպէ՞ս կրնան իրենց հայկականութիւնը իրենց հոգեւորականութիւնէն առանձնացնել։ Եւ ինչպէ՞ս կրնան իրենց հայկականութիւնը իրենց հոգեւորականութիւնէն առանձնացնել։ Եւ ինչպէ՞ս կրնան իրենց հայկականութիւնը իրենց հոգեւորականութիւնէն առանձնացնել։ Եւ ինչպէ՞ս կրնան իրենց հայկականութիւնը իրենց հոգեւորականութիւնէն առանձնացնել։

ΟΤΑΝ ΘΕΛΟΥΜΕ να μιλήσουμε για τους πολιτικούς νόμους των Ηνωμένων Πολι-

Κυρίαρχος σε όλη την αμερικανική κοινωνία. — Εξουσία που έχαναν ήδη οι Αμερικανοί της αρχής αυτής που από την επανάστασή τους. — Ανεπτυγμένη σε όλες τις εφευρέσεις και επανάσταση αυτή. — Στάδια και αναγκαστική επανάσταση που οδηγεί σε νέες και παλαιές.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΑΔΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

[illegible]

εκπροσωπούν βουλευτές, που τους έπληξε η καθολική ψήφος, και δρουν εν ονόματι του υπό τη σχεδόν άμεση εποπτεία του.
 Έπάρχουν χάρη όσον για εξουσία, εξωτερική κατά κάποιον τρόπο προς το κοινωνικό σώμα, όρα πάνω σ' αυτό και το εξακρινάξει να βάλει προς μια ορισμένη κατεύθυνση. Έπάρχουν κι άλλες όπου η δύναμη είναι διαφευγμένη, όντας τοποθετημένη ταυτόχρονα εντός και εκτός της κοινωνίας. Έπιστα παρόμοιο δεν υπάρχει στις Ηνωμένες Πολιτείες. Εκεί η κοινωνία όρα μέσα του εαυτού της και επί του εαυτού της. Δεν υπάρχει δύναμη έξω από τους κόλπους της και δεν υπάρχει σχεδόν κανένας που να τομά να συλλάβει και ποσοπανάς να εφοπλίζει την ιδέα να αναζητηθεί δύναμη και κάποιον άλλον. Ο λόγος συμπεριφέρει στη συνταγή των νόμων μέσα της επιλογής των νομοθετών, στην εφοπλισή τους μέσα της εκλογής των φορέων της εκτελεστικής εξουσίας. Μπορεί να περκακνεί ό τι κυβερνά ο ίδιος, όσο αδύνατο και σφοδρωμένο είναι το μέρος που έχει αφεθεί στη διοίκηση, όσο πολύ αυτή συνασθάνεται τη δική της προέλευση και υπακούει στη δύναμη απ' όπου εκπορεύεται. Ο λόγος βασιλεύει στον αμερικανικό πολιτικό κόσμο όπως ο Θεός στο σύμπαν. Είναι η αιτία και το τέλος των πράτων όλα πηγάζουν απ' αυτόν κι όλα σ' αυτόν επιστρέφουν^Η.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Έποποποιήσεις που έγιναν στο σύνταγμα του Μέρικαντ στα 1801 και 1809.

αι τα πλούτη
 ενο κερδογάμο,
 για χέρια της
 τα όλων των
 Το εκλογικό
 υπαρχή ενός
 ηταν αντικώπο
 βγαίνει από
 πιστοίς του.
 νόμος περι
 χίσε να απο-
 τεό της δη-
 περδταν μια
 τον αδιαμαρ-
 συνέβη αυτό
 ης κατέχουσ
 τα χέρια του
 λουση κατα-
 η τώποπο την
 εκείνους των
 νώτες τα-
 πάρχουν οι
 έχει όπου η
 το ασυγκά-
 5, διακήρυξε
 της τους πιο
 (cens) ήτο-
 σε ολόκληα.
 νωνία. Στο
 τη η ανόκη
 δυνάμεις της
 κινούρια της
 σε αναλογία
 πωση γίνετα
 3 σταμάτου
 5 Πολιτείες
 ποδομαυτελ
 ου. τη βλε-
 αν περδτα
 x. πότε του

τους του, εφη του, εις τους η. Μεσα ετοι και καθενος εχουν τη τους τις

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Επειτα πρην ότι όαες οι Πολιτείες της Ένωσης έχουν δεχθεί την καθολική ψήφο. Την ανεπιδοκονοι σε παληθυσμους που κελνται σε διαφορες βαθμιδες της κοινωνικής κληματα. Είχα την ευκαιρία να δω τις συνεπειές της σε διαφορους τδπους και μεταξυ ανθρωπων που η γλώσσα τους, η θρησκεία τους και τα ήθη τους τους καθιστούν σχεδόν ξένους μεταξυ τους. Στη Λουζιάννα όπως και στη Νέα Αγγλία, στη Γεωργία όπως και στον Καναδά. Παράτηρησα ότι η καθολική ψήφος απέχει πολύ από το να παράγει στην Αμερική όα τα κακά και όα τα κακά που περιμένουν απ' αυτήν στην Ευρώπη και ότι οι συνεπειές της ήσαν εν γένει διαφορετικές απ' αυτές που υπέθεταν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΨΗΦΟΥ

Επειτα πρην ότι όαες οι Πολιτείες της Ένωσης έχουν δεχθεί την καθολική ψήφο. Την ανεπιδοκονοι σε παληθυσμους που κελνται σε διαφορες βαθμιδες της κοινωνικής κληματα. Είχα την ευκαιρία να δω τις συνεπειές της σε διαφορους τδπους και μεταξυ ανθρωπων που η γλώσσα τους, η θρησκεία τους και τα ήθη τους τους καθιστούν σχεδόν ξένους μεταξυ τους. Στη Λουζιάννα όπως και στη Νέα Αγγλία, στη Γεωργία όπως και στον Καναδά. Παράτηρησα ότι η καθολική ψήφος απέχει πολύ από το να παράγει στην Αμερική όα τα κακά και όα τα κακά που περιμένουν απ' αυτήν στην Ευρώπη και ότι οι συνεπειές της ήσαν εν γένει διαφορετικές απ' αυτές που υπέθεταν.

αητιοδουρειαω ληαιουαω αη ρωα ηωαη ηοληεθ ηι εηι ραλωα ιωαηοηρδαηοιωα
 ιωαηοθρα ιωαηοηρδαηοιωα ιο η'αηοηεηα αηωα η'αηοηεηα ιωαηοηρδαηοιωα ραλωα
 ραηαηαηα ιωαηε αεθ αωαηεωα ιωα ηαα ηαηαηαηαηα ηηι ιωα ηωαηε ηωαηε αωα
 ηωαηεθ θ - ιωαηε αωαηεωαηωα ηωα ηωαηε αωαηεωαηωα αωαηεωαηωα αωαηεωαηωα
 ηωα ιωαηοηρδαηοιωα ιωαηοηρδαηοιωα ιωαηοηρδαηοιωα ιωαηοηρδαηοιωα ιωαηοηρδαηοιωα

Όφειλω να πω ότι αυτό που είδα εγώ στην Αμερική δε μου επιτρέπει καθόλου να σκεφτώ έτσι. Φτάνοντας στην Αμερική εντυπωσιάστηκα όταν ανακάλυψα σε ποιο βαθμό οι κυβερνήτες/οι ήσαν άνθρωποι αξιέκλεκτοι και σε ποιο βαθμό ήσαν ελκυστικά τέτοιοι οι κυβερνήτες. Είναι σταθερά διαπιστούμενο γεγονός ότι, στις ήμερες μας, στις Ηνωμένες Πολιτείες, οι πιο αξιόλογοι άνθρωποι απαντώνται στα δημόσια αξιώματα και ειδικότερα υποχρεωμένοι να αναγνωρίσουν ότι συνεβλήκει έτσι αφοδώς η δημοκρατία ζυγίστηκε όλα τα παλαιά όρα της. Είναι οραφάερο ότι η δράση των Αμερικανών πολιτικών ανθρώπων γίνεται αμθρτά εδών και τινδν αινών.

[illegible][illegible]

ορθότητας των επιλογών βρίσκονται σε πλήρη αυταπάτη. Η καθολική ψήφος έχει άλλα πλεονεκτήματα, όχι όμως αυτό.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΔΙΟΡΘΩΣΟΥΝ ΕΝ ΜΕΡΕΙ
ΤΑ ΕΝΣΤΙΚΤΑ ΑΥΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Αντίθετες συνέπειες που προκαλούνται επί των λαών όπως και επί των ανθρώπων από τους μεγάλους κινδύνους. — Γιατί η Αμερική είδε τόσους σημαντικούς ανθρώπους να διαχειρίζονται τις υποθέσεις της πριν πενήντα χρόνια. — Επίδραση που ασκείται από τα φώτα και τα ήθη επί των επιλογών του λαού. — Παράδειγμα της Νέας Αγγλίας. — Νοτιοδυτικές Πολιτείες. — Πώς ορισμένοι νόμοι επιδρούν επί των επιλογών του λαού. — Εκλογή σε δύο βαθμούς. — Οι συνέπειές της στη σύνθεση της γερουσίας.

Όταν απειλούν το κράτος μεγάλοι κίνδυνοι, βλέπουμε συχνά το λαό να επιλέγει με επιτυχία τους πολίτες που είναι οι πιο κατάλληλοι για να το σώσουν.

Έχει παρατηρηθεί ότι ο άνθρωπος σ' έναν πιεστικό κίνδυνο σπάνια παραμένει στο συνηθισμένο του επίπεδο· υψώνεται πάνω απ' αυτό ή πέφτει πιο κάτω. Το ίδιο συμβαίνει και στους λαούς. Οι ακραίοι κίνδυνοι, αντί να ανυψώνουν ένα έθνος, ολοκληρώνουν μερικές φορές τον όλεθρό του· αναμοχλεύουν τα πάθη του χωρίς να τα κατευθύνουν και διαταράσσουν τη διάνοιά του, χωρίς να τη φωτίζουν. Οι Εβραίοι εξακολουθούσαν να αυτοχειριάζονται μέσα στα καπνίζοντα ερείπια του Ναού. Συνηθέστερο όμως είναι να βλέπουμε, στα έθνη όπως και στους ανθρώπους, τις εξαιρετικού χαρακτήρα αρετές να γεννιούνται από την ίδια την αμεσότητα των κινδύνων. Οι μεγάλοι χαρακτήρες εμφανίζονται ανάγλυφοι όπως τα μνημεία εκείνα που έκρυβε η σκοτεινιά της νύχτας και που τα βλέπουμε ξάφνου να διαγράφονται μέσα στις λάμψεις της πυρκαγιάς. Η ιδιοφυΐα δεν απαξιώνει πια να αναπαράγεται από τον εαυτό της και ο λαός, υπό το κράτος των κινδύνων που τον απειλούν, λησμονεί για ένα διάστημα τα ζηλόφθονα πάθη του. Δεν είναι σπάνιο τότε να δούμε να βγαίνουν από την εκλογική κάλπη διάσημα ονόματα. Είπα παραπάνω ότι στην Αμερική οι πολιτικοί άνδρες των ημερών μας μοιάζουν καταφανώς κατώτεροι απ' αυτούς που εμφανίστηκαν εδώ και πενήντα χρόνια στο προσκήνιο των δημοσίων πραγμάτων. Αυτό δεν έχει να κάνει μόνο με τους νόμους αλλά και με τις περιστάσεις. Όταν η Αμερική μαχόταν για την πιο δίκαιη υπόθεση, εκείνη ενός λαού που λυτρώνεται από το ζυγό ενός άλλου λαού· όταν επρόκειτο για την είσοδο ενός καινούριου έθνους στον κόσμο, όλες οι ψυχές ανυψώνονταν για να φτάσουν στο ύψος του στόχου των προσπάθειών τους. Μέσα σ' αυτή τη γενική διέγερση, οι ανώτεροι προπορεύονταν του λαού, και ο λαός, αφού τους εναγκαλιζόταν, τους τοποθετούσε επικεφαλής του. Παρόμοια όμως συμβάντα είναι σπάνια· πάνω στη συνήθη όψη των πραγμάτων πρέπει να εκφέρουμε την κρίση μας.

Εκτός από τα παροδικά γεγονότα που μερικές φορές κατορθώνουν να καταπολεμήσουν τα πάθη της δημοκρατίας, μία εξίσου ισχυρή αλλά και διαρκέστερη επιρροή πάνω στις ροπές αυτές ασκούν τα φώτα και κυρίως τα ήθη. Αυτό το βλέπουμε καθαρά στις Ηνωμένες Πολιτείες.

Στη Νέα Αγγλία όπου η παιδεία και η ελευθερία είναι τέκνα της ηθικής και της

θρη-
διαμ-
υπερ-
τος,
υπο-
Νέα
Σ
νων
λιγό
θερί-
αρετ-
'(
νικό
κτώ
ισχύ
ανθρ-
Υ
κατα-
'(
εντύ
το μ
που
δικό
Σ' ε
αντι-
Δ
περι-
ροι,
γέτε
κοιν-
Α
πιο
ντρά
ταλέ
το λι
φων
ο εχ
διαφ
των
σε δι
σώμι
από
της
της
δεν ε
του

ολική ψήφος έχει

IN MEPEI

των ανθρώπων
ντικους ανθρώ-
Επίδραση που
Ταράδειγμα της
τιδρούν επί των
ης στη σύνθεση

ο λαό να επιλέγει
ο σώσουν.

πάνια παραμένει
πιο κάτω. Το ίδιο
ν ένα έθνος, ολο-
του χωρίς να τα
ζουν. Οι Εβραίοι
α του Ναού. Συ-
ρώπους, τις εξαι-
για των κινδύνων.
εκείνα που έκρυβε
φονται μέσα στις
ράγεται από τον
ούν, λησμονεί για
ούμε να βγαίνουν
στην Αμερική οι
ι απ' αυτούς που
ίων πραγμάτων.
ριστάσεις. Όταν
που λυτρώνεται
καινούριου έθνους
του στόχου των
ι προπορεύονταν
επικεφαλής του.
των πραγμάτων

νουν να καταπο-
ιαρχέστερη επιρ-
υτό το βλέπουμε

ης ηθικής και της

θηρσκειάς· όπου η κοινωνία, που ήταν ήδη παλιά και σχηματισμένη, μπόρεσε να διαμορφώσει αξιώματα και συνήθειες, ο λαός, όντας απαλλαγμένος από όλες τις υπεροχές που δημιούργησαν ποτέ ανάμεσα στους ανθρώπους η γέννηση και ο πλούτος, έχει συνηθίσει να σέβεται τις διανοητικές και ηθικές ανωτερότητες και να υποτάσσεται χωρίς απαρέσκεια σ' αυτές: γι' αυτό βλέπουμε τη δημοκρατία στη Νέα Αγγλία να κάνει καλύτερες επιλογές εκεί απ' οπουδήποτε αλλού.

Στο βαθμό, αντίθετα, που κατερχόμαστε προς νότο, στις Πολιτείες όπου ο κοινωνικός δεσμός είναι λιγότερο παλαιός και λιγότερο ισχυρός, όπου η παιδεία είναι λιγότερο διαδεδομένη και όπου οι αρχές της ηθικής, της θρησκείας και της ελευθερίας συνδυάζονται με λιγότερο ευτυχή τρόπο, βλέπουμε ότι τα ταλέντα και οι αρετές γίνονται όλο και πιο σπάνια πράγματα μεταξύ των κυβερνώντων.

Όταν μπαίνουμε τέλος στις καινούριες νοτιοδυτικές Πολιτείες, όπου το κοινωνικό σώμα, σχηματισμένο μόλις χθες, δεν είναι ακόμη παρά μια μάζαξη τυχοδιωκτών ή σπεκουλαδόρων, ταραζέσαι βλέποντας σε τι χέρια έχει ανατεθεί η δημόσια ισχύς και αναρωτιέσαι μέσω ποιας ανεξάρτητης δύναμης της νομοθεσίας και των ανθρώπων μπορεί να ευδοκιμήσει η Πολιτεία και να προκόψει η κοινωνία.

Υπάρχουν κάποιοι νόμοι που η φύση τους είναι δημοκρατική και που εν τούτοις κατορθώνουν να διορθώσουν εν μέρει τα επικίνδυνα αυτά ένστικτα της δημοκρατίας.

Όταν μπαίνετε στην αίθουσα των αντιπροσώπων στην Ουάσιγκτον, σας κάνει εντύπωση η χυδαία όψη της μεγάλης αυτής συνάθροισης. Μάταια αναζητά μέσα της το μάτι κάποιον διάσημο άνδρα. Σχεδόν όλα της τα μέλη είναι πρόσωπα άσημα, που το όνομά τους δε φέρνει καμία εικόνα στη σκέψη. Είναι, στην πλειοψηφία τους, δικολάβοι χωριών, εμπορευόμενοι, ακόμη και άνθρωποι από τις κατώτερες τάξεις. Σ' έναν τόπο όπου η μόρφωση είναι σχεδόν καθολικής εξάπλωσης, λένε πως οι αντιπρόσωποι του λαού δε γνωρίζουν πάντοτε την ορθογραφία.

Δύο βήματα πιο πέρα ανοίγεται η αίθουσα της γερουσίας, που ο στενός της χώρος περικλείει μέγα μέρος των διασημοτήτων της Αμερικής. Είναι εύγλωττοι δικηγόροι, διακεκριμένοι στρατηγοί, επίδοξοι δημοτικοί άρχοντες, γνωστοί πολιτικοί ηγέτες. Καθετί που λέγεται στη συνάθροιση αυτή θα τιμούσε και τις μεγαλύτερες κοινοβουλευτικές συζητήσεις της Ευρώπης.

Από πού πηγάζει η παράδοξη αυτή αντίθεση; Γιατί η ελίτ του έθνους βρίσκεται πιο πολύ σ' αυτή την αίθουσα παρά στην άλλη; Γιατί η πρώτη συνάθροιση συγκεντρώνει τόσα χυδαία στοιχεία, ενώ η δεύτερη φαίνεται να έχει το μονοπώλιο των ταλέντων και της μόρφωσης; Και η μία και η άλλη προέρχονται μολταύτα από το λαό, και η μία και η άλλη είναι προϊόντα της καθολικής ψηφοφορίας, και καμία φωνή, ως τώρα, δεν υψώθηκε στην Αμερική για να υποστηρίξει ότι η γερουσία είναι ο εχθρός των λαϊκών συμφερόντων. Από πού πηγάζει λοιπόν μια τόσο πελώρια διαφορά; Μόνο ένα γεγονός βλέπω να την εξηγεί: η εκλογή που βγάζει τη βουλή των αντιπροσώπων είναι άμεση· εκείνη απ' όπου απορρέει η γερουσία υπόκειται σε δύο βαθμίδες. Η ολότητα των πολιτών ορίζει σε κάθε Πολιτεία το νομοθετικό σώμα και το ομοσπονδιακό σύνταγμα, μετατρέποντας με τη σειρά τους το καθένα από τα νομοθετικά αυτά σώματα σε εκλογικά σώματα, αντλεί από εκεί τα μέλη της γερουσίας. Οι γερουσιαστές εκφράζουν λοιπόν, αν και έμμεσα, το αποτέλεσμα της καθολικής ψήφου· γιατί η νομοθετική εξουσία, που ονομάζει τους γερουσιαστές, δεν είναι καθόλου ένα αριστοκρατικό ή προνομιούχο σώμα που αντλεί το εκλογικό του δικαίωμα από τον εαυτό του· εξαρτάται ουσιαστικά από την ολότητα των

πολιτών εκλέγεται εν γένει απ' αυτούς κάθε χρόνο και μπορούν πάντοτε να κατευθύνουν τις εκλογές του ανανεώνοντας τη σύνθεσή του. Αρκεί όμως να περάσει η λαϊκή θέληση μέσα από τη σύναξη αυτή για να υποστεί επεξεργασία και να βγει επενδυμένη με ευγενέστερα και ωραιότερα γνωρίσματα. Οι άνθρωποι που εκλέγονται μ' αυτόν τον τρόπο εκπροσωπούν λοιπόν πάντοτε με ακρίβεια την πλειοψηφία του έθνους που κυβερνά· δεν εκπροσωπούν όμως παρά τις υψηλόφρονες σκέψεις που διατυπώνονται σ' αυτήν, τα γενναιόδωρα ένστικτα που την εμπνέουν και όχι τα μικροπάθη που συχνά την αναταράσσουν και τις φαυλότητες που την ατιμάζουν.

Εύκολο είναι να διαβλέψουμε στο μέλλον κάποια στιγμή όπου οι αμερικανικές δημοκρατίες (republiques) θα υποχρεωθούν να πολλαπλασιάσουν τις δύο βαθμίδες στο εκλογικό νέο σύστημα, αλλιώς θα έχουν άθλιο τέλος προσκρούοντας στους υφάλους της δημοκρατίας.

Δε δυσκολεύομαι να το ομολογήσω· βλέπω στη διπλή εκλογική βαθμίδα το μόνο τρόπο να δυνηθούν όλες οι τάξεις του λαού να κάνουν χρήση της πολιτικής ελευθερίας. Όσοι ελπίζουν να κάνουν το μέσο αυτό αποκλειστικό όπλο ενός κόμματος και όσοι το φοβούνται πέφτουν, κατά τη γνώμη μου, στο ίδιο λάθος.

ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΠΟΥ ΑΣΚΗΣΕ Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΠΑΝΩ ΣΤΟΥΣ ΕΚΛΟΓΙΚΟΥΣ ΝΟΜΟΥΣ

Η σπανιότητα των εκλογών εκθέτει το κράτος σε μεγάλες κρίσεις. — Η συχνότητά τους το διατηρεί σε πυρετώδη κινητοποίηση. — Οι Αμερικανοί επέλεξαν το δεύτερο από τα κακά αυτά. — Ευμετάβλητο του νόμου. — Γνώμη του Χάμιλτον, του Τζέφερσον και του Μάντισον πάνω στο θέμα αυτό.

Όταν οι εκλογές γίνονται σε μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους, σε κάθε εκλογή το κράτος διατρέχει τον κίνδυνο αναστάτωσης.

Τα κόμματα κάνουν τότε θαυμαστές προσπάθειες να αδράξουν μια τύχη που σπάνια μπορούν να τη συναντήσουν· και καθώς για τους υποψήφιους που αποτυγχάνουν το κακό είναι αθεράπευτο, πρέπει να φοβόμαστε οτιδήποτε από την εξωθιμένη ως την απόγνωση φιλοδοξία τους. Όταν, αντίθετα, πρόκειται εντός ολίγου να επαναληφθεί η πάλη, οι ηττημένοι κάνουν υπομονή.

Όταν οι εκλογές ακολουθούν σύντομα η μία την άλλη, η συχνότητά τους διατηρεί την κοινωνία σε μια πυρετική κίνηση και τις δημόσιες υποθέσεις σε μία κατάσταση διαρκούς μεταβολής.

Έτσι, από το ένα μέρος, υπάρχει για το κράτος αιτία δυσπραχίας· από το άλλο, αιτία επανάστασης· το πρώτο σύστημα παραβιάζει την ευπραξία της κυβέρνησης, το δεύτερο απειλεί την ύπαρξή της.

Οι Αμερικανοί προτίμησαν να εκτεθούν στο πρώτο κακό παρά στο δεύτερο. Σ' αυτό οδηγήθηκαν περισσότερο από ένστικτο παρά από λογικά συμπεράσματα, καθώς η δημοκρατία ωθεί την αρέσκεια της ποικιλίας ως το πάθος. Το αποτέλεσμα είναι μια ιδιαίτερη μεταβλητότητα στη νομοθεσία.

Πολλοί Αμερικανοί θεωρούν την αστάθεια των νόμων τους ως την αναγκασία συνέπεια ενός συστήματος του οποίου τα γενικά αποτελέσματα είναι ωφέλιμα. Δεν υπάρχει όμως κανείς, πιστεύω, στις Ηνωμένες Πολιτείες που να μπορεί να αρνη-

θεί ότι

Ο Χάμπερς
εμποδίσ-
τει: «Θ
μων εμ
δεν μπο
για μας
είναι η
Form th
αρ. 73).

«Η ει
που μπο
ασθένει
deralist,
Και ο
πους τη

«Η ας
Πιστεύω
ντοτε ατ
στική ψή
απ' αυτι
η πρώτα
ψηφία το

Απλόι
αμείβε

Οι δημ
με τη μά
περιβολέ
τερο τόν
κοινωνία

Η δημι
να εκχωρ
σε τι θα
θόλου απ
του κοιν

Οι ίδι
τοποθετη
βρίσκοντα
Δεν μπ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΜΕ ΠΟΙΟ ΤΡΟΠΟ, ΣΤΙΣ ΗΝΩΜΕΝΕΣ ΠΟΛΙΤΕΙΕΣ, Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΓΝΩΡΙΖΕΙ ΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΕΙ ΤΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΑ ΕΝΣΤΙΚΤΑ

ΚΑΘΟΡΙΣΑ, ΣΕ ΕΝΑ ΑΠΟ τα προηγούμενα κεφάλαια, ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να κάνουν χωρίς δογματικέςπίστεις και ότι είναι μάλιστα λίαν επιθυμητό να έχουν τέτοιες. Προσθέτω εδώ ότι, ανάμεσα σε όλες τις δογματικέςπίστεις, περισσότερο επιθυμητές νομίζω πως είναι οι δογματικέςπίστεις στο πεδίο της θρησκείας· αυτό συνάγεται καθαρότατα, ακόμη και αν στραφεί η προσοχή μας μόνο στα πράγματα του κόσμου τούτου.

Δεν υπάρχει σχεδόν καμία ανθρώπινη πράξη, όσο επιμέρους και αν τη θεωρούμε, που να μην πηγάζει από μια πολύ γενική ιδέα που έχουν συλλάβει οι άνθρωποι για το Θεό, τις σχέσεις του με το ανθρώπινο γένος, για τη φύση της ψυχής τους και τα χρέη τους έναντι των ομοίων τους. Οι ιδέες αυτές είναι πάντοτε η κοινή πηγή από την οποία απορρέουν όλα τα υπόλοιπα.

Οι άνθρωποι λοιπόν έχουν ζωτικό συμφέρον να σχηματίσουν ιδέες ολοκληρωμένες για το Θεό, την ψυχή τους και τα γενικά τους καθήκοντα έναντι του πλάστη τους και των ομοίων τους· γιατί η αμφιβολία επί των πρώτων αυτών θα παρέδιδε όλες τους τις πράξεις στο έλεος της τύχης και θα τους καταδίδε κατά κάποιο τρόπο στην αταξία και την αδυναμία.

Πρόκειται λοιπόν για το πεδίο περί του οποίου έχει πελώρια σημασία να έχει ο καθένας μας συμπαγείς ιδέες, και δυστυχώς το πεδίο αυτό είναι επίσης εκείνο στο οποίο είναι άκρως δυσχερές να συγκροτήσει πλήρως τις ιδέες του ο καθένας μας μόνος του και με μόνη την προσπάθεια του λογικού του.

Μόνο πνεύματα εντελώς χειραφετημένα από τις συνήθειες βιοτικές μέριμνες, πνεύματα διεισδυτικότητας, πολύ ανοιχτά και πολύ ασκημένα, πνεύματα που θα έχουν δαπανήσει χρόνο και φροντίδες, μπορούν να προσπελάσουν τις τόσο αναγκαίες αυτές αλήθειες.

Ακόμη βλέπουμε ότι και οι φιλόσοφοι αυτοί είναι σχεδόν πάντοτε περικυκλωμένοι από αβεβαιότητες· ότι σε κάθε βήμα το φυσικό φως που τους φωτίζει τρεμουλιάζει και πάει να σβήσει, και ότι, παρ' όλες τις προσπάθειές τους, δεν έχουν ακόμη καταφέρει να ανακαλύψουν παρά ένα μικρό αριθμό αντιφατικών εννοιών, εν μέσω των οποίων το ανθρώπινο πνεύμα κυμαίνεται αδιάκοπα εδώ και χιλιάδες χρόνια, χωρίς να μπορεί να αδράξει σταθερά την αλήθεια ούτε καν να βρει καινούριες πλάνες. Παρόμοιες μελέτες είναι πολύ πάνω από τη μέση ικανότητα των ανθρώπων, και, ακόμη και αν οι περισσότεροι των ανθρώπων θα ήσαν ικανοί να επιδοθούν σ' αυτές, είναι προφανές ότι δε θα είχαν τον ελεύθερο χρόνο γι' αυτό.

Οι σαφείς ιδέες για το Θεό και την ανθρώπινη φύση είναι απαραίτητες για την

καθημερινή πρακτική του βίου τους και η πρακτική αυτή, με τη σειρά της, τους εμποδίζει να δυνηθούν να τις αποκτήσουν.

Η περίπτωση αυτή είναι, πιστεύω, μοναδική. Ανάμεσα στις γνώσεις υπάρχουν ορισμένες που, όντας χρήσιμες στο πλήθος, είναι και μέσα στις δυνατότητές του· άλλες είναι προσιτές μόνο σε λίγους και δεν τις καλλιεργεί καθόλου η πλειοψηφία, που της χρειάζονται μόνο οι πιο απομακρυσμένες εφαρμογές της· η καθημερινή όμως πρακτική αυτής της γνώσης είναι απαραίτητη σε όλους, αν και η σπουδή της είναι στους πολλούς απρόσιτη.

Οι γενικές ιδέες οι σχετικές με το Θεό και την ανθρώπινη φύση είναι λοιπόν, μεταξύ όλων των ιδεών, εκείνες που τους ταιριάζει περισσότερο να είναι εκτός του πεδίου όπου συνήθως δρα ο ατομικός λόγος· ο δε ατομικός λόγος έχει περισσότερα να κερδίσει και λιγότερα να χάσει αναγνωρίζοντας εδώ μια αυθεντία.

Πρώτος σκοπός και ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα των θρησκειών είναι το ότι παρέχουν στο καθένα από τα πρωταρχικής σημασίας αυτά ερωτήματα μια σαφή, ακριβή, κατανοητή από το πλήθος και μόνιμη λύση.

Υπάρχουν θρησκείες εντελώς πεπλανημένες και εντελώς παράλογες· εν τούτοις μπορούμε να πούμε ότι κάθε θρησκεία που παραμένει μέσα στον κύκλο που υπέδειξα πιο πάνω και δεν αξιώνει να βγει απ' αυτόν, όπως επιχειρήσαν διάφορες, για να αναχαιτίσει από παντού την ελεύθερη ανάπτυξη του ανθρώπινου πνεύματος, επιβάλλει ένα σωτήριο ζυγό στη διάνοια· και πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι, μπορεί να μη σώζει καθόλου τους ανθρώπους στον άλλον κόσμο, είναι τουλάχιστον χρησιμότερη για την ευτυχία τους και τη μεγαλοσύνη τους σ' αυτόν εδώ.

Αυτό ισχύει προπάντων για τους ανθρώπους που ζουν στις ελεύθερες χώρες.

Όταν η θρησκεία εξολοθρεύεται σ' ένα λαό, η αμφιβολία κυριεύει τα υψηλότερα τμήματα της διάνοιας και ημιπαράλυει όλα τα άλλα. Ο καθένας εθίζεται στο να έχει συγκεκριμένες και εναλλασσόμενες έννοιες επί των θεμάτων που ενδιαφέρουν περισσότερο τους ομοίους του και αυτόν τον ίδιο· υπερασπίζεται άσχημα τις απόψεις του ή τις εγκαταλείπει, και, καθώς απελπίζεται ότι θα μπορέσει ποτέ, μοναχός του, να λύσει τα μεγαλύτερα από τα προβλήματα που παρουσιάζει η ανθρώπινη μοίρα, καταλήγει περιδεής να μην τα σκέφτεται καθόλου.

Μια τέτοια κατάσταση δεν μπορεί να μην επιφέρει απονεύρωση των ψυχών· χαλαρώνει τα ελατήρια της βούλησης και προετοιμάζει τους πελάτες για τη δουλεία.

Και τότε συμβαίνει όχι μόνο να αφήνουν αυτοί να τους πάρουν την ελευθερία τους, αλλά συχνά και να την παραδίδουν μόνοι τους.

Όταν δεν υπάρχει πια αυθεντία στο πεδίο της θρησκείας όπως και στο πεδίο της πολιτικής, οι άνθρωποι σύντομα θα θορυβηθούν στη θέα αυτής της χωρίς όρια ανεξαρτησίας. Η διηνεκής αυτή κίνηση των πάντων τους ανησυχεί και τους κουράζει. Καθώς όλα αναδεύονται στον κόσμο των διανοιών, θα θελήσουν, τουλάχιστον, όλα να είναι στέρεα και σταθερά στο υλικό πεδίο και, μη μπορώντας πια να ξαναβρούν τις παλαιές πίστεις τους, βάζουν πάνω τους έναν αφέντη.

Εγώ προσωπικά αμφιβάλλω αν ο άνθρωπος θα μπορέσει ποτέ να αντέξει ταυτόχρονα μια πλήρη θρησκευτική ανεξαρτησία και μια απόλυτη πολιτική ελευθερία· και κλίνω προς τη σκέψη ότι αν δεν έχει πίστη, πρέπει να υπηρετεί, και, αν είναι ελεύθερος, πρέπει να πιστεύει.

Δεν ξέρω μολαταύτα μήπως η μεγάλη αυτή χρησιμότητα των θρησκειών είναι

ακόμη πιο ορατή στους λαούς όπου οι συνθήκες είναι ίσες απ' όσο στους άλλους όλους.

Πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η ισότητα, που εισάγει μεγάλα αγαθά στον κόσμο, υποβάλλει ωστόσο στους ανθρώπους, όπως θα φανεί παρακάτω, ένστικτα ιδιαιτέρως επικίνδυνα: τείνει να απομονώσει τον έναν από τον άλλον, για να οδηγήσει τον καθένα στο να μη σκέφτεται παρά μόνο τον εαυτό του.

Ανοίγει υπέρμετρα την ψυχή τους στην αγάπη των υλικών απολαύσεων.

Το μεγαλύτερο πλεονέκτημα των θρησκειών είναι ότι εμπνέουν ένστικτα ολότελα αντίθετα. Δεν υπάρχει θρησκεία που να μην τοποθετεί το αντικείμενο των πόθων του ανθρώπου επεκτείνοντας και υπεράνω των επίγειων αγαθών και να μην ανυψώνει φυσιολογικά την ψυχή του προς περιοχές κατά πολύ ανώτερες από αυτές των αισθήσεων. Και δεν υπάρχει καμία που να μην επιβάλλει στον καθένα κάποια καθήκοντα έναντι του ανθρωπίνου γένους ή από κοινού με αυτό και, έτσι, να μην τον βγάζει, από καιρό σε καιρό, από την αυτο-ενατένισή του. Αυτό το συναντούμε και στις πλέον εσφαλμένες και επικίνδυνες θρησκείες.

Οι θρησκευτικοί λαοί είναι λοιπόν φυσιολογικά δυνατοί εκεί ακριβώς όπου οι δημοκρατικοί λαοί είναι αδύναμοι: πράγμα που δείχνει καθαρά τι σημασία έχει να διατηρούν οι άνθρωποι τη θρησκεία τους όταν γίνονται ελεύθεροι.

Δεν έχω ούτε το δικαίωμα ούτε τη θέληση να εξετάσω τα υπερφυσικά μέσα που χρησιμοποιεί ο Θεός για να κάνει μια θρησκευτική πίστη να φθάσει στην καρδιά του ανθρώπου. Δεν αντιμετωπίζω αυτή τη στιγμή τις θρησκείες παρά από ένα καθαρά ανθρώπινο πρίσμα: αναζητώ τον τρόπο με τον οποίο ευκολότερα μπορούν να διατηρήσουν την επίδρασή τους στους δημοκρατικούς αιώνες στους οποίους μπαίνουμε.

Έδειξα πώς, στους καιρούς του διαφωτισμού και της ισότητας, το ανθρώπινο πνεύμα δύσκολα συναινούσε στην αποδοχή δογματικώνπίστεων και ένιωθε ζωηρά την ανάγκη τους μόνο στο θέμα της θρησκείας. Αυτό δείχνει κατ' αρχήν ότι, στους αιώνες αυτούς, οι θρησκείες οφείλουν να κρατούνται πιο διακριτικά απ' όσο στους άλλους αιώνες μέσα στα όρια που είναι τα δικά τους και να μη ζητούν να βγουν από αυτά: γιατί, θέλοντας να επεκτείνουν την εξουσία τους πιο πέρα από τα θρησκευτικά ζητήματα, κινδυνεύουν να μη γίνονται πλέον πιστευτές πουθενά. Οφείλουν λοιπόν να χαράζουν με προσοχή τον κύκλο μέσα στον οποίο αξιώνουν να κάνουν το ανθρώπινο πνεύμα να σταθεί, και παραπέρα να το αφήσουν ολότελα ελεύθερο να εγκαταλειφθεί στον εαυτό του.

Ο Μωάμεθ κατέβασε από τον ουρανό και τοποθέτησε στο Κοράνι όχι μόνο θρησκευτικά δόγματα αλλά και πολιτικά αξιώματα, αστικούς και ποινικούς νόμους, καθώς και συστηματικές θεωρίες. Το Ευαγγέλιο μιλά μόνο για τις γενικές σχέσεις των ανθρώπων προς το Θεό και προς αλλήλους. Έξω από αυτό, τίποτα δε διδάσκει και σε τίποτα δεν υποχρεώνει τον πιστό να πιστεύει. Και μόνον αυτό, μεταξύ χιλίων άλλων λόγων, αρκεί για να δείξει ότι η πρώτη από τις δυο αυτές θρησκείες δεν μπορεί να κυριαρχεί επί πολύ σε καιρούς φωτισμού και δημοκρατίας, ενώ η δεύτερη είναι προορισμένη να βασιλεύει στους αιώνες αυτούς όπως και στους άλλους.

Αν συνεχίσω ακόμη παραπέρα την ίδια αυτή έρευνα βρίσκω ότι, για να μπορέσουν οι θρησκείες, με την ανθρώπινη έννοια μιλώντας, να διατηρηθούν σε αιώνες δημοκρατικούς, δεν πρέπει μόνο να περικλεισθούν με προσοχή μέσα στον κύκλο των θρησκευτικών θεμάτων· η εξουσία τους εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη φύση

των πίστεων που πρεσβεύουν, από τους εξωτερικούς τύπους που υιοθετούν και από τις υποχρεώσεις που επιβάλλουν.

Αυτό που είπα προηγουμένως, ότι η ισότητα οδηγεί τους ανθρώπους σε γενικότερες και πλατύτερες ιδέες, πρέπει να θεωρηθεί ότι ισχύει κυρίως για το θρησκευτικό πεδίο. Άνθρωποι όμοιοι και ίσοι συλλαμβάνουν άνετα την έννοια ενός και μοναδικού Θεού, που επιβάλλει στον καθένα τους τους ίδιους κανόνες και τους παραχωρεί τη μέλλουσα ευτυχία με το ίδιο τίμημα. Η ιδέα της ενότητας του ανθρώπινου γένους τους επαναφέρει αδιάκοπα στην ιδέα της ενότητας του Θεού, ενώ αντιθέτως άνθρωποι πολύ διαχωρισμένοι ο ένας από τον άλλον, και πολύ ανόμοιοι άνετα καταλήγουν να φτιάξουν τόσες θεότητες όσοι και λαοί, όσες και κάστες, τάξεις και οικογένειες, και να χαράξουν πλήθος ιδιαίτερων δρόμων προς τον ουρανό.

Δεν μπορούμε να μην παραδεχθούμε ότι και ο ίδιος ο χριστιανισμός υπέστη κατά κάποιο τρόπο την επίδραση αυτή που ασκεί η κοινωνική και πολιτική κατάσταση επί των θρησκευτικών πίστεων.

Τη στιγμή όπου εμφανίστηκε πάνω στη γη η χριστιανική θρησκεία, η Πρόνοια, που προπαρascεύαζε αναμφίβολα τον κόσμο για την έλευσή του, είχε συνενώσει μέγα μέρος του ανθρώπινου είδους, σαν τεράστιο κοπάδι, κάτω από το σκήπτρο των Καισάρων. Οι άνθρωποι που συνέθεταν το πλήθος αυτό διέφεραν πολύ μεταξύ τους: ωστόσο είχαν τούτο το κοινό σημείο, ότι υπάκουαν όλοι στους ίδιους νόμους: και ο καθένας τους ήταν τόσο αδύναμος και τόσο μικρός εν σχέσει προς το μεγαλείο του ηγεμόνα ώστε όταν συγκρίνονταν μαζί του φαίνονταν όλοι ίσοι.

Πρέπει να αναγνωρίσουμε ότι η καινούρια και ειδική αυτή κατάσταση της ανθρωπότητας προδιέθεσε τους ανθρώπους να δεχθούν τις γενικές αλήθειες που διδάσκει ο χριστιανισμός και βοηθά στην εξήγησή του εύκολου και γρήγορου τρόπου με τον οποίο εισέδυσε τότε στο ανθρώπινο πνεύμα.

Μετά την καταστροφή της αυτοκρατορίας ήλθε η ανταπόδειξη.

Έχοντας ο ρωμαϊκός κόσμος εκραγεί τότε σε χίλια κομμάτια, κάθε έθνος επανήλθε στην πρώτη του ατομικότητα. Εντός ολίγου, μέσα στους κόλπους των εθνών αυτών, οι σειρές (gangs) διαβαθμίστηκαν στο άπειρο: οι φυλές προσδιορίστηκαν, οι κάστες διαμοίρασαν κάθε έθνος σε πολλούς λαούς. Μέσα στην κοινή αυτή προσπάθεια που έμοιαζε να ωθεί τις ανθρώπινες κοινωνίες στο να υποδιαιρεθούν μόνες τους σε όσα κομμάτια μπορούσε να συλλάβει ο νους, ο χριστιανισμός δεν έχασε απ' τα μάτια του τις κύριες γενικές ιδέες που είχε φέρει σε φως. Φάνηκε όμως να ενδίδει, όσο του ήταν δυνατό, στις νέες τάσεις που γεννούσε ο επιμερισμός του ανθρώπινου γένους. Οι άνθρωποι εξακολούθησαν να λατρεύουν τον ένα και μόνο Θεό, πλάστη και παντοκράτορα: κάθε όμως λαός, κάθε πόλη (cité), και, για να το πούμε έτσι, κάθε άνθρωπος, θεώρησε ότι μπορούσε να αποκτήσει κάποιο ξέχωρο προνόμιο και ιδιαίτερους προστάτες πλησίον του Παντάνακτος. Μην μπορώντας να διαιρέσουν τη θεότητα, πολλαπλασίασαν και διεύρυναν υπέρμετρα τους φορείς της: η προσκύνηση προς τους αγγέλους και τους αγίους έγινε, για τους περισσότερους χριστιανούς μια λατρεία σχεδόν ειδωλολατρική και υπήρξε για μια στιγμή φόβος μήπως η χριστιανική θρησκεία οπισθοδρομήσει προς τις θρησκείες που είχε νικήσει.

Θεωρώ προφανές ότι όσο τα φράγματα που χώριζαν τα έθνη μέσα στους κόλπους της ανθρωπότητας και τους πολίτες μέσα σε κάθε λαό τείνουν να εξαφανισθούν, τόσο περισσότερο το ανθρώπινο πνεύμα κατευθύνεται, σαν από μόνο του, προς την

ιδέ
μο
το
απ
μι

νοι
όλι

εξε
ιδέ

αν
ριό

λή
πα

δίδ
θρη

αυ
πά

θρη
τις

φαι
κέ

ιδι
ριο

δια
δεν

άκο
θα

ζηλ
ε

έχο
στο

χαρ
να

τελ
πό

σμέ
μα

ματ
δεύ

εθικ
τη

μου
ακί

ιδέα ενός μοναδικού και παντοδύναμου όντος, που επιδαψιλεύει εξίσου και ομοιόμορφα τους ίδιους νόμους σε κάθε άνθρωπο. Ιδιαίτερα λοιπόν στους αιώνες αυτούς της δημοκρατίας έχει σημασία να μην υπάρξει σύγχυση της προσκύνησης της αποδιδόμενης στους δευτερεύοντες φορείς με τη λατρεία που ανήκει μόνο στο Δημιουργό.

Μία ακόμη αλήθεια μου φαίνεται ξεκάθαρη: ότι οι θρησκείες πρέπει να φορτώνονται λιγότερο με εξωτερικούς τύπους στους δημοκρατικούς καιρούς παρά σ' όλους τους άλλους.

Έδειξα, μιλώντας για τη φιλοσοφική μέθοδο των Αμερικανών, ότι τίποτα δεν εξηγεί περισσότερο το ανθρώπινο πνεύμα στους καιρούς της ισότητας από την ιδέα της υποταγής στους τύπους αυτούς. Οι άνθρωποι που ζουν στους καιρούς αυτούς δύσκολα αντέχουν τις μορφές (figures): τα σύμβολα τους φαίνονται παιδαριώδη τεχνουργήματα που χρησιμεύουν για να κρύβονται ή να φτιασιδώνονται αλήθειες που θα ήταν φυσιολογικό να δείχνονται ολόγυμνες και σε άπλετο φως: παραμένουν ψυχροί στη θέα των τελετουργιών και φυσιολογικά φέρονται να αποδίδουν δευτερεύουσα σημασία στις λεπτομέρειες της λατρείας.

Όσοι λοιπόν είναι επιφορτισμένοι με τη ρύθμιση του εξωτερικού τύπου των θρησκειών στους δημοκρατικούς αιώνες οφείλουν να δώσουν προσοχή στα φυσικά αυτά ένστικτα της ανθρώπινης διάνοιας, για να μην αναλωθούν σε μια χωρίς λόγο πάλη εναντίον τους.

Πιστεύω σταθερά στην ανάγκη των τύπων: γνωρίζω ότι σταθεροποιούν το ανθρώπινο πνεύμα στην ενατένιση των αφηρημένων αληθειών, και, βοηθώντας το να τις συλλάβει με δύναμη, το κάνουν να τις εναγκαλίζεται με θερμή. Καθόλου δε φαντάζομαι ότι είναι δυνατό να διατηρηθεί μια θρησκεία χωρίς εξωτερικές πρακτικές από την άλλη πλευρά όμως πιστεύω ότι, στους αιώνες που έρχονται, θα ήταν ιδιαίτερος επικίνδυνος να πολλαπλασιασθούν υπέρμετρα: ότι πρέπει μάλλον να περιορισθούν και να διατηρηθεί από αυτές τις πρακτικές ό,τι είναι αναγκαίο για τη διακίνηση του ίδιου του δόγματός, που είναι η ουσία των θρησκειών! ενώ η λατρεία δεν είναι παρά ο τύπος τους. Μια θρησκεία που θα γινόταν πιο φιλολογούσα, πιο άκαμπτη και πιο βαρυφορτωμένη με μικροκανόνες τον ίδιο καιρό όπου οι άνθρωποι θα γίνονταν πιο ίσοι, θα παραμειωνόταν σύντομα σε ένα ποίμνιο παθιασμένων ζηλωτών εν μέσω ενός πλήθους απίστων.

Ξέρω ότι δε θα παραλείψουν να μου παρατηρήσουν ότι οι θρησκείες, καθώς όλες έχουν ως αντικείμενο γενικές και αιώνιες αλήθειες, δεν μπορούν να υποκύπτουν έτσι στα κινούμενα ένστικτα κάθε αιώνα, χωρίς να χάσουν στα μάτια των ανθρώπων το χαρακτηριστήρα της βεβαιότητας: θα απαντήσω σ' αυτό ότι πρέπει με μεγάλη προσοχή να διακρίνουμε τις κυριότερες δοξασίες που συνιστούν ένα πιστεύω και που αποτελούν σ' αυτήν εκείνο που οι θεολόγοι αποκαλούν άρθρα πίστεως από τις παρεπόμενες έννοιες που συναρτώνται με το πιστεύω αυτό. Οι θρησκείες είναι αναγκασμένες να πατούν πάντοτε σταθερά στις πρώτες, ανεξαρτήτως του ιδιαίτερου πνεύματος των καιρών: πρέπει όμως να προσέχουν να μη δεθούν παρόμοια και με τις δεύτερες, στους αιώνες όπου όλα αλλάζουν αδιάκοπα θέση και όπου το πνεύμα, εθισμένο στο κινούμενο θέαμα των ανθρωπίνων πραγμάτων, με δυσφορία δέχεται τη σταθεροποίησή του. Η ακινησία στα εξωτερικά και δευτερεύοντα πράγματα δε μου φαίνεται να έχει πιθανότητα διάρκειας παρά μόνο εάν και η κοινωνία η ίδια είναι ακίνητη: παντού αλλού, κλίνω να τη θεωρήσω ως κίνδυνο.

Θα δούμε ότι, ανάμεσα σε όλα τα πάθη που γεννά ή ευνοεί η ισότητα, υπάρχει και ένα που η ισότητα το καθιστά ιδιαίτερα έντονο και που το εναποθέτει ταυτόχρονα στην καρδιά όλων των ανθρώπων: είναι η αγάπη για την ευζωία. Η ροπή προς την ευζωία αποτελεί κάτι σαν το αιχμηρό και ανεξίτηλο γνώρισμα των δημοκρατικών καιρών.

Είναι θεμιτό να πιστέψουμε ότι μια θρησκεία που θα επιχειρούσε να καταστρέψει το πρυτανεύον αυτό πάθος τελικά θα καταστρεφόταν η ίδια απ' αυτό· αν θελήσει να αποσπάσει ολότελα τους ανθρώπους από τη θέαση των αγαθών του κόσμου τούτου για να τους παραδώσει αποκλειστικά στη σκέψη των αγαθών του άλλου κόσμου, μπορούμε να προβλέψουμε ότι τελικά οι ψυχές θα ξέφευγαν μέσα από τα χέρια της και θα πήγαιναν να βυθισθούν, μακριά της, στις υλικές και τρέχουσες απολαύσεις και μόνο σ' αυτές.

Κύρια υπόθεση των θρησκειών είναι να εξαγνίσουν, ρυθμίσουν και περιορίσουν την πυριφλεγή και αποκλειστική έφεση προς την ευζωία που αισθάνονται οι άνθρωποι την εποχή της ισότητας· πιστεύω όμως ότι θα είχαν άδικο αν επιχειρούσαν να τη δαμάσουν ολοκληρωτικά και να την καταστρέψουν. Δε θα καταφέρουν καθόλου να αποστρέψουν τους ανθρώπους από τον φιλοπλουτισμό· μπορούν όμως να τους πείσουν να μην πλουτίζουν παρά με έντιμα μέσα.

Αυτό με οδηγεί σε μια τελευταία διαπίστωση που συμπεριλαμβάνει, κατά κάποιον τρόπο, όλες τις άλλες. Στο βαθμό που οι άνθρωποι γίνονται πιο όμοιοι και πιο ίσοι, ενδιαφέρει περισσότερο οι θρησκείες, παραμένοντας με προσοχή έξω από την καθημερινή κίνηση της ζωής, να μη συγκρούονται καθόλου χωρίς λόγο με τις γενικά αποδεκτές ιδέες και τα μόνιμα συμφέροντα που κυριαρχούν στη μάζα· γιατί η κοινή γνώμη αποβαίνει όλο και περισσότερο η πρώτη και η πιο ακατανίκητη δύναμη· έξω από αυτήν δεν υπάρχει έρεισμα τόσο ισχυρό ώστε να επιτρέπει να αντισταθεί κανείς επί πολύ στα πλήγματά της. Αυτό ισχύει εξίσου και για ένα δημοκρατικό λαό υποκείμενο σε δεσπότη όσο και σε αβασίλευτη πολιτεία. Στους αιώνες ισότητας οι βασιλιάδες επιβάλλουν συχνά υπακοή, η πλειοψηφία όμως είναι εκείνη που δημιουργεί πίστη· οτιδήποτε λοιπόν δεν είναι αντίθετο προς τα άρθρα πίστεως πρέπει να διαμορφωθεί έτσι ώστε να αρέσει στην πλειοψηφία.

Έδειξα, στο πρώτο μου έργο, με ποιο τρόπο οι Αμερικανοί ιερωμένοι απομακρύνονταν από τα δημόσια πράγματα. Αυτό είναι το πιο χτυπητό, όχι όμως και το μόνο παράδειγμα της συγκράτησής τους. Στην Αμερική η θρησκεία είναι ένας κόσμος κατά μέρος, όπου ο παπάς βασιλεύει, απ' όπου όμως προσέχει πάρα πολύ να μη βγει ποτέ μέσα σ' αυτά τα όρια, κατευθύνει τη διάνοια· έξω, αφήνει τους ανθρώπους στον εαυτό τους, τους παρατάει στην ανεξαρτησία και την αστάθεια που προσιδιάζουν στη φύση τους και στην εποχή. Δεν έχω δει πουθενά τόπο όπου ο χριστιανισμός να περιβάλλεται με λιγότερους τύπους, λιγότερες πρακτικές και λιγότερα σχήματα όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες, καθώς και να παρουσιάζει ιδέες καθαρότερες, απλούστερες και γενικότερες για το ανθρώπινο πνεύμα. Αν και οι χριστιανοί της Αμερικής διαιρούνται σε πλήθος θρησκευτικές ομάδες, βλέπουν εν τούτοις όλοι τη θρησκεία τους με την ίδια αυτή όψη. Αυτό εφαρμόζεται το ίδιο και στον καθολικισμό όσο και στα άλλα δόγματα. Δεν υπάρχουν καθολικοί παπάδες που να δείχνουν λιγότερο ζήλο ως προς την τήρηση των καθημερινών μικροκανόνων και τις εξαιρετικού και ιδιόμορφου χαρακτήρα μεθόδους για τη σωτηρία της ψυχής, ούτε που να μεριμνούν περισσότερο για το πνεύμα του νόμου και λιγότερο για το γράμμα

του όσο οι καθολικοί παπάδες των Ηνωμένων Πολιτειών· πουθενά αλλού δε διδάσκεται πιο καθαρά και δεν ακολουθείται πιστότερα το δόγμα εκείνο της Εκκλησίας που απαγορεύει να αποδίδεται στους αγίους η λατρεία που ανήκει μόνο στο Θεό. Μολαταύτα, οι καθολικοί των Ηνωμένων Πολιτειών είναι πολύ υπάκουοι και ειλικρινέστατοι.

Μια άλλη παρατήρηση εφαρμόζεται επίσης στον κλήρο όλων των δογμάτων: οι Αμερικανοί ιερωμένοι δεν προσπαθούν καθόλου να προσελκύσουν και να στρέψουν όλα τα βλέμματα του ανθρώπου προς τη μέλλουσα και μόνο ζωή· αφήνουν χωρίς πρόβλημα ένα μέρος από την καρδιά του στις μέριμνες του παρόντος· φαίνονται να θεωρούν τα εγκόσμια αγαθά ως κάτι το σημαντικό, αν και δευτερεύον· οι ίδιοι μπορεί να μη συμμετέχουν στην παραγωγική δραστηριότητα, ενδιαφέρονται όμως και χειροκροτούν τις προόδους της, και, χωρίς να σταματούν να δείχνουν στον πιστό τον άλλο κόσμο ως το μέγα αντικείμενο των φόβων και των ελπίδων του, καθόλου δεν του απαγορεύουν να αναζητήσει εντίμως την ευμάρεια σ' αυτόν εδώ. Αντί να καταδεικνύουν το πόσο αντίθετα και διϊστάμενα είναι τα δυο αυτά πράγματα, κοιτάζουν μάλλον να βρουν σε ποιο σημείο εφάπτονται και συνδέονται.

Όλοι οι Αμερικανοί ιερωμένοι γνωρίζουν τη διανοητική κυριαρχία που ασκεί η πλειοψηφία και τη σέβονται. Εναντίον της διεξάγουν μόνο τις αναγκαίες μάχες. Δεν αναμειγνύονται καθόλου στις κομματικές διαμάχες, υιοθετούν όμως τις γενικές αντιλήψεις της χώρας τους και της εποχής τους και αφήνονται χωρίς αντίσταση στο ρεύμα ιδεών και αισθημάτων που κινεί γύρω τους τα πάντα. Πασχίζουν να διορθώσουν τους συγχρόνους τους, δε διαχωρίζονται όμως καθόλου απ' αυτούς. Η κοινή γνώμη ποτέ δεν διάκειται εχθρικά απέναντί τους· τους στηρίζει μάλλον και τους προστατεύει και οιπίστες τους κυριαρχούν και μέσω της δύναμης που προσιδιάζει σ' αυτές και μέσω της δύναμης που δανείζονται από την πλειοψηφία.

Έτσι η θρησκεία, σεβόμενη όλα τα δημοκρατικά ένστικτα που δεν της είναι αντίθετα και με τη βοήθεια πολλών από αυτά, κατορθώνει να μάχεται με επιτυχία το πνεύμα ατομικής ανεξαρτησίας που είναι το πιο επικίνδυνο από όλα γι' αυτήν.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σε όλες τις θρησκείες υπάρχουν τελετουργίες που συνυφίνονται με την ίδια την ουσία της πίστης και οι οποίες πρέπει να μείνουν αναλλοίωτες. Αυτό το βλέπουμε ιδιαίτερα στον καθολικισμό, όπου συχνά ο τύπος και το βάθος είναι τόσο στενά δεμένα μεταξύ τους ώστε έχουν γίνει ένα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Η ΧΡΗΣΗ ΠΟΥ ΚΑΝΟΥΝ ΟΙ ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΙ ΤΟΥ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΖΕΣΘΑΙ ΣΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥΣ

ΔΕΝ ΠΡΟΤΙΘΕΜΑΙ εδώ να μιλήσω για τις πολιτικές εκείνες συνενώσεις με τη βοήθεια των οποίων οι άνθρωποι προσπαθούν να αμυνθούν έναντι της δεσποτικής δράσης μιας πλειοψηφίας ή έναντι των επεμβάσεων της βασιλικής εξουσίας. Πραγματεύθηκα ήδη το θέμα αυτό αλλού. Είναι φανερό ότι, αν κάθε πολίτης, στο μέτρο που γίνεται ατομικά πιο αδύναμος και κατά συνέπειαν πιο ανίκανος να διαφυλάξει μεμονωμένα την ελευθερία του, δε μάθαινε την τέχνη να ενώνεται με τους ομοίους του για να την υπερασπισθεί, η τυραννία θα αυξανόταν αναγκαστικά μαζί με την ισότητα. Εδώ πρόκειται μόνο για τις συνενώσεις που συγκροτούνται στη ζωή των πολιτών και που το αντικείμενό τους δεν έχει καθόλου πολιτικό χαρακτήρα.

Οι πολιτικές ενώσεις που υφίστανται στις Ηνωμένες Πολιτείες δεν είναι παρά μια λεπτομέρεια μέσα στον τεράστιο πίνακα που παρουσιάζει εκεί το σύνολο των ενώσεων.

Οι Αμερικανοί όλων των ηλικιών, όλων των στρωμάτων, όλων των πνευμάτων, ενώνονται αδιάκοπα. Δεν έχουν μόνο εμπορικές και βιομηχανικές ενώσεις στις οποίες όλοι λαβαίνουν μέρος, αλλά και κάθε λογής άλλες ενώσεις: θρησκευτικές, ηθοπλαστικές, σοβαρές, επιπόλαιες, πολύ γενικές και πολύ επιμέρους, τεράστιες και μικροσκοπικές· οι Αμερικανοί ενώνονται για να κάνουν γιορτές, να θεμελιώσουν ιεροσπουδαστήρια, να χτίσουν πανδοχεία, να σηκώσουν εκκλησίες, να διαδώσουν βιβλία, να στείλουν ιεραποστόλους στους αντίποδες· δημιουργούν με τον ίδιο τρόπο νοσοκομεία, φυλακές, σχολεία. Είτε, τέλος, πρόκειται για τη δημοσιοποίηση μιας αλήθειας ή για την καλλιέργεια ενός αισθήματος μέσω της στήριξης ενός μεγάλου παραδείγματος, ενώνονται. Παντού όπου, επικεφαλής μιας μεγάλης επιχείρησης, βλέπετε στη Γαλλία την κυβέρνηση και στην Αγγλία ένα μεγάλο ευπατρίδη, λογαριάστε πως στην Αμερική θα δείτε μιαν ένωση.

Συνάντησα στην Αμερική είδη ενώσεων για τις οποίες ομολογώ ότι δεν είχα καμία ιδέα και συχνά θαύμασα την άπειρη τέχνη με την οποία οι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών κατάφερναν να προσδιορίσουν ένα κοινό στόχο στις προσπάθειες μεγάλου αριθμού ανθρώπων και να τους κάνουν να τεθούν σε ελεύθερη πορεία.

Διέτρεξα κατόπιν την Αγγλία, απ' όπου οι Αμερικανοί πήραν κάποιους από τους νόμους τους και πολλές από τις συνήθειές τους, και μου φάνηκε ότι εκεί απείχαν από το να κάνουν τόσο σταθερή και επιδέξια χρήση του συνεταιρίζεσθαι.

Συμβαίνει συχνά οι 'Αγγλοι να εκτελούν μεμονωμένα πολύ μεγάλα πράγματα, δεν υπάρχει όμως το παραμικρό εγχείρημα στο οποίο οι Αμερικανοί να μη συνενώνονται. Είναι εμφανές ότι οι πρώτοι θεωρούν τη συνένωση ως ισχυρό μέσο

δράσης· οι άλλοι όμως φαίνονται να μη βλέπουν σ' αυτήν παρά τον μόνο τρόπο που έχουν να δράσουν.

Έτσι η πιο δημοκρατική χώρα του κόσμου συμβαίνει να είναι κι εκείνη όπου οι άνθρωποι έχουν περισσότερο τελειοποιήσει στις ημέρες μας την τέχνη να επιδιώκουν από κοινού το αντικείμενο των κοινών τους πόθων και εκείνοι όπου έχουν στον μεγαλύτερο αριθμό αντικειμένων εφαρμόσει τη νέα αυτή γνώση. Αυτό άραγε οφείλεται στην τύχη ή μήπως υπάρχει πράγματι μια αναγκαία σχέση ανάμεσα στις συνενώσεις και την ισότητα;

Οι αριστοκρατικές κοινωνίες περικλείουν πάντοτε στους κόλπους τους, μέσα σε ένα πλήθος ατόμων που δεν μπορούν τίποτε από μόνοι τους, κι έναν μικρό αριθμό πολιτών πανίσχυρων και πάμπλουτων· ο καθένας από αυτούς μπορεί να εκτελέσει από μόνος του μεγάλα εγχειρήματα.

Στις αριστοκρατικές κοινωνίες οι άνθρωποι δεν έχουν ανάγκη να ενωθούν για να δράσουν γιατί είναι στερεά συνδεδεμένοι μεταξύ τους.

Κάθε πολίτης, πλούσιος και ισχυρός, συγκροτεί εκεί κάτι σαν την κεφαλή μιας διαρκούς και εξαναγκαστικής συνένωσης που αποτελείται από όλους όσους έχει υπό εξάρτηση και τους βάζει να συνδράμουν στην εκτέλεση των σχεδίων του.

Στους δημοκρατικούς λαούς, αντιθέτως, όλοι οι πολίτες είναι ανεξάρτητοι και αδύναμοι· δεν μπορούν σχεδόν τίποτε από μόνοι τους και κανείς απ' αυτούς δεν είναι σε θέση να υποχρεώσει τους ομοίους του να του προσφέρουν τη βοήθειά τους. Πέφτουν όλοι έτσι σε αδυναμία εάν δεν μάθουν να αλληλοβοηθούνται ελευθέρως.

Αν οι άνθρωποι που ζουν στις δημοκρατικές χώρες δεν είχαν ούτε το δικαίωμα ούτε την επιθυμία της συνένωσής τους για πολιτικούς στόχους, η ανεξαρτησία τους θα διέτρεχε μεγάλους κινδύνους, θα μπορούσαν όμως να διατηρήσουν επί πολύ τα πλούτη και τα φώτα τους· ενώ αν δεν αποκτούσαν καθόλου τη συνήθεια να συνενώνονται στην καθημερινή ζωή, ο ίδιος ο πολιτισμός θα ήταν σε κίνδυνο.

Ένας λαός στον οποίο οι ιδιώτες θα έχαναν τη δυνατότητα να κάνουν μεμονωμένα μεγάλα πράγματα χωρίς να αποκτήσουν την ιδιότητα να τα δημιουργούν από κοινού θα επέστρεφε εντός ολίγου στη βαρβαρότητα.

Δυστυχώς, η ίδια κοινωνική κατάσταση που καθιστά τις συνενώσεις τόσο αναγκαίες στους δημοκρατικούς λαούς τούς τις κάνει παράλληλα και πολύ πιο δύσκολες απ' ό,τι σε όλους τους άλλους.

Όταν πολλά μέλη μιας αριστοκρατίας θέλουν να συνενωθούν, εύκολα μπορούν να το επιτύχουν αυτό. Καθώς ο καθένας απ' αυτούς κομίζει μεγάλη δύναμη στη συνένωση, ο αριθμός των συνεταιριζομένων μπορεί να είναι πολύ μικρός, και, όταν αυτοί είναι ολιγάριθμοι, τους είναι πανεύκολο να γνωρισθούν μεταξύ τους, να κατανηθούν και να ορίσουν σταθερούς κανόνες.

Την ίδια ευκολία δεν τη συναντούμε στα δημοκρατικά έθνη, όπου πάντοτε χρειάζεται οι συνεταιριζόμενοι να είναι πάρα πολλοί ώστε να έχει ο συνεταιρισμός κάποια δύναμη.

Γνωρίζω ότι αυτό καθόλου δεν ενοχλεί πολλούς συγχρόνους μου. Υποστηρίζουν ότι στο μέτρο που οι πολίτες γίνονται πιο αδύναμοι και πιο ανίκανοι πρέπει να καταστήσουμε την κυβέρνηση πιο επιδέξια και πιο ενεργή, ώστε να μπορέσει να εκτελέσει η κοινωνία αυτό που τα άτομα πια δεν μπορούν να κάνουν. Πιστεύουν ότι έχουν απαντήσει σε όλα λέγοντας αυτό το πράγμα. Εγώ όμως νομίζω ότι σφάλουν.

Μια κυβέρνηση μπορεί να αντικαταστήσει μερικές από τις μεγαλύτερες αμερικανικές ενώσεις, και, μέσα στους κόλπους της Ένωσης, πολλές επιμέρους Πολιτείες το επιχειρήσαν ήδη. Ποια πολιτική εξουσία όμως θα είναι ποτέ σε θέση να επαρκέσει στο αναρίθμητο πλήθος των μικροεγχειρημάτων που εκτελούν καθημερινά οι Αμερικανοί πολίτες με τη βοήθεια της συνένωσης;

Είναι εύκολο να προβλέψουμε ότι πλησιάζει ο καιρός όπου ο άνθρωπος θα είναι όλο και λιγότερο σε θέση να παράγει μόνος του και τα πλέον κοινά και αναγκαία για τη ζωή του πράγματα. Ο ρόλος της κοινωνικής εξουσίας θα αυξάνεται έτσι αδιάκοπα και οι ίδιες οι προσπάθειές της θα την κάνουν καθημερινά ευρύτερη. Όσο περισσότερο θα μπαίνει στη θέση των συνενώσεων, τόσο περισσότερο οι ιδιώτες, χάνοντας την ιδέα του συνεταιρίζεσθαι, θα χρειάζονται να έλθει σε βοήθειά τους: πρόκειται για αιτίες και αποτελέσματα που αναπαράγονται αδιάλειπτα. Η δημόσια διοίκηση θα καταλήξει με το να κατευθύνει όλες τις παραγωγικές δραστηριότητες στις οποίες δεν μπορεί να επαρκέσει ο μεμονωμένος πολίτης; Και αν φθάσει τέλος η στιγμή όπου, ως συνέπεια της άκρας διαίρεσης της έγχειας ιδιοκτησίας, η γη θα βρεθεί μοιρασμένη στο άπειρο, έτσι ώστε να μην μπορεί πια να καλλιεργηθεί παρά από συνεταιρισμούς καλλιεργητών, θα πρέπει ο επικεφαλής της κυβέρνησης να αφήσει το πηδάλιο για να έλθει να πιάσει το αλέτρι;

Η ηθική και η διάνοια ενός δημοκρατικού λαού δε θα διέτρεχαν μικρότερο κίνδυνο απ' όσο το εμπόριο και η βιομηχανία του αν η κυβέρνηση έπαιρνε παντού τη θέση των συνεταιρισμών.

Τα αισθήματα και οι ιδέες ανανεώνονται, η καρδιά πλαταίνει και το ανθρώπινο πνεύμα αναπτύσσεται μόνο μέσω της αμοιβαίας αλληλεπίδρασης των ανθρώπων.

Έδειξα ότι η αλληλεπίδραση αυτή είναι σχεδόν μηδαμινή στις δημοκρατικές χώρες. Πρέπει λοιπόν να διαπλασθεί τεχνητά. Κι αυτό μόνο οι συνενώσεις μπορούν να το κάνουν.

Όταν τα μέλη μιας αριστοκρατίας εγκολπώνονται μια καινούρια ιδέα ή συλλαμβάνουν ένα καινούριο συναίσθημα, τα τοποθετούν αυτά, κατά κάποιον τρόπο πλάι τους πάνω στο μεγάλο θέατρο όπου βρίσκονται οι ίδιοι, και, εκθέτοντάς τα έτσι στα όμματα του πλήθους, τα εισάγουν ανέτως στο πνεύμα και την καρδιά όλων όσων τους περιβάλλουν.

Στις δημοκρατικές χώρες μόνο η κοινωνική εξουσία είναι φυσιολογικά σε θέση να δράσει έτσι, εύκολα όμως βλέπουμε ότι η δράση της είναι πάντοτε ανεπαρκής και συχνά επικίνδυνη.

Μια κυβέρνηση δεν μπορεί μόνη της να επαρκέσει στη συντήρηση και την ανανέωση της κυκλοφορίας των αισθημάτων και των ιδεών σε ένα μεγάλο λαό περισσότερο απ' όσο το μπορεί στην καθοδήγηση όλων των παραγωγικών εγχειρημάτων. Αμέσως μόλις επιχειρήσει να βγει από τη σφαίρα της πολιτικής για να ριχτεί στον καινούριο αυτό δρόμο, θα ασκήσει, ακόμη και χωρίς να το θέλει, μια ανυπόφορη τυραννία: γιατί μια κυβέρνηση μόνον ακριβείς κανόνες ξέρει να υπαγορεύει: επιβάλλει τα αισθήματα και τις ιδέες που η ίδια ευνοεί και είναι πάντοτε δυσχερής η διάκριση ανάμεσα στις συμβουλές και στις προσταγές της.

Πολύ χειρότερα θα είναι τα πράγματα αν πιστέψει πραγματικά ότι είναι προς το συμφέρον της να μην κινείται τίποτε. Θα σταθεί τότε ασάλευτη και θα αφεθεί να βαρύνει από έναν ηθελημένο ύπνο.

Είναι λοιπόν ανάγκη να μη δρα μόνη.

Στους δημοκρατικούς λαούς τη θέση των ισχυρών ιδιωτών που η ισότητα συνθηκών έχει εξαφανίσει την καταλαμβάνουν οι συνενώσεις.

Αμέσως μόλις κάποιοι κάτοικοι των Ηνωμένων Πολιτειών συλλάβουν ένα συναισθημα ή μια ιδέα που θέλουν να τη διαδώσουν στον κόσμο, αναζητούνται μεταξύ τους, και, όταν βρίσκονται, ενώνονται. Έκτοτε, δεν είναι πια μεμονωμένα άτομα, αλλά μια δύναμη που τη βλέπεις από μακριά, και που οι πράξεις της χρησιμεύουν ως υπόδειγμα που μιλά και την ακούνε.

Την πρώτη φορά που άκουσα στις Ηνωμένες Πολιτείες ότι εκατό χιλιάδες άνθρωποι δεσμεύθηκαν δημόσια να μην κάνουν χρήση αλκοολούχων ποτών, το πράγμα μου φάνηκε περισσότερο αστείο παρά σοβαρό, και δεν κατάλαβα καλά στην αρχή γιατί οι τόσο εγκρατείς αυτοί πολίτες δεν περιορίζονταν να πίνουν νεράκι μέσα στο δικό τους σπιτικό.

Τελικά κατάλαβα ότι οι εκατό χιλιάδες αυτοί Αμερικανοί, τρομαγμένοι από τις προόδους που έκανε γύρω τους η μέθη, θέλησαν να προσδώσουν το κύρος τους στην εγκράτεια. Έδρασαν ακριβώς όπως ένας μεγάλος αριστοκράτης που θα ντυνόταν πολύ απλά για να εμπνεύσει στους απλούς ανθρώπους την περιφρόνηση της πολυτέλειας. Είναι βέβαιό ότι αν οι εκατό χιλιάδες αυτοί άνθρωποι ζούσαν στη Γαλλία, θα είχε ο καθένας τους απευθυνθεί ατομικά στην κυβέρνηση, για να την παρακαλέσει να ασκήσει επίβλεψη επί των καπηλειών σε όλη την επιφάνεια του βασιλείου.

Δεν υπάρχει, κατά τη γνώμη μου, τίποτε πιο αξιοπρόσεκτο από τις πνευματικές και ηθικές ενώσεις της Αμερικής. Οι πολιτικές και παραγωγικές ενώσεις των Αμερικανών εύκολα μας γίνονται αντιληπτές· οι άλλες όμως μας διαφεύγουν· και, αν τις ανακαλύψουμε, δεν τις κάλοκαταλαβαίνουμε, γιατί δεν έχουμε δει τίποτε σχεδόν ανάλογο. Οφείλουμε πάντως να αναγνωρίσουμε ότι είναι εξίσου αναγκαίες όσο και οι πρώτες στον αμερικανικό λαό, και ίσως περισσότερο.

Στις δημοκρατικές χώρες, η επιστήμη της συνένωσης είναι η πρώτη επιστήμη· η πρόοδος όλων των άλλων εξαρτάται από την πρόοδο της επιστήμης αυτής.

Μεταξύ των νόμων που διέπουν τις ανθρώπινες κοινωνίες υπάρχει και ένας που μοιάζει ακριβέστερος και διαυγέστερος από όλους τους άλλους. Για να παραμείνουν οι άνθρωποι πολιτισμένοι ή για να γίνουν τέτοιοι, πρέπει να αναπτυχθεί και να τελειοποιηθεί ανάμεσά τους η τέχνη του συνεταιρίζεσθαι στον ίδιο βαθμό που θα αναπτύσσεται η ισότητα των συνθηκών.